

K O N Y A

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

Türk milletinin acıklı bir günü 10 Tesrinisani . . .	Muhlis Koner
İmanın büyük kuvveti	Muhlis Koner
Yarım asır önce Konyanın yabancı gözle görünüşü Dr. O.Ş. Uludağ	
Ölüm endişesi ve ölmezlik hasreti	Prof. Dr. Sadi İrmak
Garbi Asya ve Ana. akvamı kadimesinin dinleri tarihi . . .	N.F. Baştaç
Mevlânânın ressamları	Ş. Uzluk
Resim sergisinde otuz gün adlı eser üzerine	N. Karatay
Mevleviler şehri Konya	(Cl. Huar) Sait Sungur
Konyada meyvecilik ve ıslâhı çaraları	H. Yardımcı
And içiyoruz Atatürk	C. Oğuz Öcal
Halkevi (Şiir)	Fâkir Usman
Bulut'a kaside (Şiir)	Tarik Gürcan
Halkevi faaliyeti	

İL TEŞRİN ve I. Kânun 1943

SAYI: 61-62

MEVLÂNANIN RESSAMLARI

Ş. UZLUK

II. OSMANLILAR DEVRİ:

Bu devirde mevlevihaneler. Dekorcu Abdürrahmanın eserleri. Medarî Musrafa ve nakkaş Dedeler. Asârî takma adıyla Esedî ve Behzat. Neceflî Ağa ve Fennî Dede. Derviş Fasîh ve çırakları. Eyyuplu Hasân ve Fasîlî. Hasip ve Hasan Leylek Dedeler. Sait, Mehmet Nuri ve Mustafa Ağa. Portreci Namî Dede. Mevlânaya ait resimler. Mevlânanın şekli.

Bu devirde Mevlevîlik büyük bir mevcudiyet kazandı. Padişahlar ve Emirler Mevlevî tarikatına karşı büyük bir sevgi hissediyorlardı. Bilhassa, Mevlâna âilesile Padişahların akraba oldukları bu nüfuzun kuvvetli surette artmasına sebep olmuş Osmanlı idaresi altında bulunan bir çok memleketler de o devrin telekkisine göre hayır sahipleri tarafından Mevlevihaneler uyandırmışlardı. İkinci Beyazıt zamanında Türk sanatının pek güzel bir şekilde resim şubesi, ilerlemekte ve Abdurrahman Mevlevî gibi, büyük nakkaşlar yüzde bulunuyordu.

En belli bir eseri Konyada Mevlâna türbesinin iç süsleridir. Nâzik ve ince bir ruhun hislerini yaşatan kubbe içi ve duvar yüzleri sanat gözüyle yüksek bir eserdir. Sevimli ve tatlı renkler dekorlar, üzerinden yıllar geçtiği halde eski tazeliğini, parlaklığını el'an saklıyorlar. İnsan letafetin, servetin, sabrın bu engin mucizesi altında derin bir vacde dalıyor. Sanatın yüz çeşitli, hünerli hatlarından renklerinden, altın çiçeklerinden gözlere ve kalplere sonsuz bir neş'e akıyor. Sivri kemerlerin içi, kubbe, duvar ve sütunlar ruh okşayan binlerce renkler ve şekillerle dolmuş duruyor.

Yeşil kubbenin kible duvarında pencere altına düşen dekor ve selvi resimleri altında sanatkârın tezhipler içinde güzel hatları dikkati celbediyor. Koyu yeşil zemin üstünde altun kabartmasıyla şu satır parlıyor :

نقشه القبة الخضراء امر بالدولة السلطان المؤيد بن إداه السعدي سلطان بايزيد بن محمد خان

Bunun altında kırmızı alevler halinde şu satır görünüyor:

علي يد العبد المضعف المولوي عبد الرحمن بن محمد الحلي وانشده في تاريخه هذا البيت

Burada *هذا البيت* sözünden sonra daha sözler olduğu anlaşılıyor. Fakat, bu kısım ortada değildir.

Herhalde orada sanatkâr eski süs stilini bozmamak için büyük bir yorgunluk duymuş ve onu en büyük itinalar içinde yaşatmağa çalışmıştır. Dekorlar, kırmızı, mavi, yeşil zeminler üstünde kaynaşan renkler, yapraklar ve çiçekler uzun bir etüd mahsulüdür 11.) Sakıp Dede (Sefine cilt 3 S. 50-51) ressam Medarî Mustafadan bahsetmektedir. Verdiği malûmatta: Derviş Mustafanın ressamlığını kaydediyor, fakat eserleri bulunduğu dair birşey demiyor. Yalnız hayatına ait verdiği izahlar arasında, birinci Bostan çelebi (1558-1630) Konyada Dervişlik eden isimlerden biri olduğunu bildiriyor. Resimde kuvvetli bir desen sahibi olduğunu ve en ziyade duvar resimleriyle meşgul bulunduğunu haber vermektedir. Gençliğini Karaman ve Karahisar tekkelerinde geçiren ressam Mustafa, ihtiyarlık anlarında Konyada karar kılmış ve hayatını da orada tüketmiştir. Ölüsünün Şemsi Tebrizi kabristanında olduğunu işaret ediyor. 12) Aynı tarihlerde türbe içinde bazı dekoratif eser hediye etmiş, Mirza Ali'nin talebesi olması büyük bir ihtimal dahilindedir. İkinci Bostan zamanında bir diğer Mevlevî ressamıyla karşılaşıyorum. Nakkaş Dede diye şöhreti olan bu ressam (1639-1701) yılları arasında hayatta bulunmuştur.

Hemdem Çelebi (Mecmua V.457) Nakkaş Dedenin İkinci Bostan gününde iç kubbe, duvarlarındaki altun yazı ve nakışları yaptığını

11) Selvi resimlerini çok eski zamanlardan beri Türk ressamları peyzajda kullanıyorlardı. Gerek tek ve gerek kompozisyon halinde sık sık bütün plâstik örneklerde rastlayabiliriz. Bu unsurların mezar taşlarına kadar tatbik etmişlerdir bir çok İslâm devri örneklerinde de aynı mevkii muhafaza etmiştir. Meselâ: Peyzaj ressamları arasında Bursalı Safî'nin üstüne kuşlar kondurabilecek kadar canlı servi resimleri yaptığını şâir tezkireleri zikrediyor.

12) Mezkûr kabristanda Pek uzun araştırmalar yaptığım halde, maalesef kabir taşını bulmak imkânını elde edemedim. Hattâ bu hususta Konya meşahirine ait yazma kabir listesinde de işmine rastlayamadım.

ve bu faaliyetinden Çelebi Sultan Mustafaya arzemiş ve kendisine mükâfat olarak ayda 300 kuruş Karapınar vakfından aylık bağlandığını, Dedenin vefatından sonrada bu paranın 110 yaşındaki kızına verildiğini söylemektedir. Hattâ bu nakışlar (1694) tarihinde yapılmıştır ki, müteaddit mecmualarda, muhtelif şâirler tarafından yazılmış övmeler vardır.

17 ci asır Mevlevî sanat âleminde iki mühim sima vardır. Esedi ve Behzat adında olan bu ressam, hayvan ve portre resimlerinde kuvvet gösteriyorlardı. Evliya Çelebi(Seyahatname cilt 1.S.61) Yeni kapı Mevlevihanesini anlatırken, Âsarî adını taşıyan bu ressamın mezkûr Mevlevihane duvarlarından birinde pek güzel bir yazısı ve arslan resmi olduğunu söylüyor. Bilhassa, bu resmin sanat yönünden pek kuvvetli bulunduğunu gören her şâirin arslan resmi için münasip bir şiir yazdığını haber vermektedir. 13)

Mezkûr sanatkâr hakkında ayrıca Sakıp Dede (Sefine Cilt 2. S. 37) izahlar vardır. Her iki kaynakta da ayrı birer şahıs olarak gösterilen bu isimler, sanatkârın asıl adı ve dğeri takma adıdır. Bir çok Mevlevi Dervişleri bu nevi sonradan konulan isimlerle tanıdığından Dedenin de asıl ismi Asarî olduğu halde, Arslan resimleriyle meşgul olduğundan, Esedî adını takmıştır. Binaenaleyh, Evliya Çelebinin eserinden bahsettiği ressam Âsarî Derviş Esedinin asıl ismi olduğu kendiliğinden ortaya çıkmış oluyor.

Sakıp Dede Âsarinin hayatına temas eden satırlarda onun Edirnenin Muradiye mahallesinden olduğunu ve zengin bir âileye mensup bulunduğunu kaydettikten sonra, mezkûr şehrin Mevlevihanesinde Mevlevîliğe intisap ettiğini yazmaktadır. Bilhassa, müteakip hayatına dair izahlarında kendisine mürşidlik eden Kız Dedenin vefatıyla artık orada duramadığını ve şarka bir seyahat yaparak Horasana kadar gittiğini ve avdetinde Konyada kalarak Sultan Veledd Medresesi duvarına karşılıklı iki arslan yaptığını söylüyor. Bilâhara-17. Asır içinde İstanbula döndüğünü ve Kulekapısı Şeyhi Gavsî Dede vaktinde mezkûr Mevlevihanede bir hücrede ikamet ettiğini yazıyor.

Hattâ, mezkûr mahaldeki ikameti esnasında alâmet olmak üzere Semahane civarındaki odasının duvarına güzel bir arslan resmi yaptığını ilâve etmektedir. Vaktiyle mezkûr mevlevihanede pek uzun

13) Evliya çelebinin söylediği eser, bu gün meydanda değildir. Yalnız, mezkûr mevlevihaneye giden kale kapısının dış yüzünde sağda yapılmış büyük bir arslan resmini vaktile görmüştüm. Bana öyle geliyor ki, Asarî'nin yaptığı arslanlardan biri olacaktır.

incelemeler yaptığım halde, bahsi geçen bu eseri bulamamıştım. Vakıa, benim oradaki tetkiklerim (1919—1924) yıllarında olduğu için Mevlevihanenin bir çok tamirlerden sonraki anıydı. Semahane-
nenin yanında bu nevi hücrelerden hiç biri ortada bulunmıyordu. Binaenaleyh, bahsedilen bu odanın daha evvel kaldırılmış olmasına ihtimal veriyorum.

Bilhassa, benim zamanımda karşılıklı bulunan iki odadan biri boş ve harap bir halde, diğerinde de orada şeyhlik etmiş bazı kim-
selerin kabirleri durmakta idi. Sanatkârın Yenikapı Mevlevihanesindeki eserine gelince: Orada bir müddet ikamet ettiği veya bir hatıra
nevinden olarak mezkûr eseri işlediği zannolunabilir. Yine Evliya
Çelebi (Seyahatname Cilt. 1 S. 61) Behzat adındaki ikinci ressam
portre ve harp resimlerinde çalışıyordu. Meşhur portre ve kompo-
zasyon ressamı Tiryaki Osman Çelebi gibi sanatında ikinci Behzad
idi 14).

Kitaplardaki kayıtlardan mada henüz eserlerini görmediğim bu
Mevlevî ressamı hakkında Sakıp Dede de mütemmim bazı izahlar-
da: Behzatın âilesi Solak zadeler daha (1625) tarihinde Kulekapı
Mevlevihanesinde Mevlevî Muhibbi olmuşlardır. Bilhassa, Ankaralı
İsmail Dede zamanında kendisine biat etmiş ve Mevlevî olmuştu.
Biaenaleyh, çok dilek ettiği Mevlâna bendeliği sanat ve ilim isteyen
gönlünü derin bir tasavvuf çaşnisiyle dolduruyor, hücrelerinde Mev-
levî peşrevlerini tatlı muskalı ile inletiyordu. İlim şubelerinden ta-
rihle uğraşıyordu.

Galata Mevlevihanenin nezh muhitinde ondən başka sanat-
kâr dervişler bulunuyordu. Behzat resim sanatını Yeniçeri olduğu
zamanlarda Hasbahçede öğrenmiş ve en ziyade kompozisyon resim-
lere merak salmıştı. Hattâ, bu meyanda dördüncü Muradın Bağdat
ve Revan seferlerine iştirak etmiş, pek kıymetli tablolar işlemişti.
Behzat, Evliya Çelebinin dediği üzere tasvir yazmada Veli Can ev-
vel ve diğer fenlerde asrının ikinci Cimşidi idi. Mevleviliğin Türk
kültürünü kuvvetli temsil eden sanatlarından ressamlıkta büyük bir
ad bırakarak dünyaya gözlerini kapamıştır. 15)

14 T. Uğuz'un (Güzel sanatlar mecmuası S. 4-7) de bu sanatkâra ait bir yazısı vardır.
Orada bahis mevzuu olan ressam Evliya Çelebide zikri geçen Osman Çelebidir ki, aslen Bos-
nalı ve Tiryaki Osman Çelebi adıyla meşhur olan zattır. Pek çok kıymetli harp resimleri, mez-
kûr mecmusda neşredilmiştir.

15) (1920) de Galata mevlevihanesi kabristanında Behzatın taşını üç parça olmuş bulmuşum.
Kayıtsız insanların ihmali yüzünden harap olan kitabesinde şu mısraları okuyabilmıştım.
1063 اجل کر بوزدی یازیق بو نقش بهزادی Evliya Çelebi (seyahatname cild 1. S. 447) birinci
mısrağ قلم کبر diye başlıyor. Halbuki, taşta bu kelimeler hiç fark edilemiyordu.

Yine bu asır içinde dikkatimizi çeken daha bazı ressamalar vardır. Meselâ: Fennî takma adıyla tanınan Mehmet Dede veya Çelebi, şâir tezkireleri kadar da Mevlevî membaların bahsettikleri bir sanatkârdır. İstanbulda yerleşmiş asil bir ailenin çocuğudur. İlk zamanlarına ait pek uzun izahlar yoktur. Yalnız, tezkirelerdeki kayıtlar ilk önce bir müddet hazine kitabesinde bulunduğunu bilâhara (1648.1687)Müneccim başı Ahmet Dede vasıtasıyla IV ncü Mehmede musahip olduğu, fakat bundan sonra tarikata sülûh etmiş ve Mevlevî olmuştur. Âdem Dede zamanında (1647) Galata Mevlevihanesinde çille doldurmuş.

Bilhassa, sanatkâr oradaki ikameti esnasında kendini sanata vermiş ve bir çok eserler işlemiştir. Resmin Fresk mevzularında çalıştığı gibi, ayrıca portre ve kompozisyon ressamalarına hoca olmuştur. Resimdeki hususî çalışması talebeleri Fasih ve Fasihî gibi muakiplerle bir çok seneler devam etmiştir. Yalısı içindeki nakışları tamamilen kaybolmakla beraber, Ayetullah da mevcut bir panu bu husustaki teessürleri az çok azaltmaktadır. Bu eserin benim üzerimdeki tesiri her halde Dedenin iyi bir ressam olduğu fikrini kabul ettirmektedir.

Sanatkârın gerek yalısındaki ve gerek (1681) işlediği Beşiktaş Mevlevihanesi tavan nakışları kendisinin daha eski eserlerini teşkil ediyor. Bugün ortada olan panusu ise sanatkârın son zamanlarına ait bir eseri olmaması mümkündür. Binaenaleyh, Dede daha dervişliğe intisap etmeden evvel resim tekniğinden anlıyordu. Bunu Enderunda üstadlardan biri yanında öğrendiğini umuyorum. Fakat hocasının kim olduğunu tayin etmek maallesef kabil olmamaktadır. Aynızamanda pek güzel yazıları da ayrıca bahsedilmeğe lâyıktır.

Fennî, (1653) içinde gittikçe büyüyen tarikat ateşi onu bir müddet sanatî uğraşmalardan uzak ediyor. Ölmeden bir defa olsun Pirine yüz sürmek telâşına düşüyor. Belki de bu his onda ölüm vaktının çok uzun olmayacağından ileri geliyordu. Sâdık bir Mevlevî dervişi için en makbul bir dilek ancak bu olabilirdi. Fennî Dede yanında bir çok hediyeleri olduğu halde Konya kervanına karıştı. Konak yerlerinde yatanları ziyaret ede ede yeşil bahçeler arasından Âşıklar Kâbesine kavuştu. Evvelâ, Mevlâna ile bir dilden görüşen halvet yoldaşı Şemsi ziyaret etti.

Güzel beldenin Mevlânaya giden yolunu tuttu. Maneviyat sultanının kapusu önünde baş kesti huzura dahil oldu. Medit bir iştiyakın derunî isteklerini göz yaşlarıyla niyaz etti. Gümüş kapının

eşiklerine yüzünü gözünü sürdü. Manevî bir bürgü altında kırmızı, mavi, yeşil...alevlerle tutuşan Bedreddin, Yavaş, Abdurrahman Mevlî, Mirza Ali, Medaî Mustafa, Nakkaş Dedelerin ince nakışlarını göz altından süzüyordu. Bu coşkun sanat âleminin bin bir çeşit çiçeklerine vurgun fırça sahiplerinden kendisi de biri değil miydi? 16)

Huzurunda yer öptüğü büyük Piri kendi yolunda yürüyenlere hat yazmayı, musiki bilmeyi, resim yapmayı, ve daha bir çok hünerlerle uğraşmayı helâl bildirmiş, bu vasıtalarla illere el açmalarını buyurmuştu. Bütün bunları emreden Mevlâna Rebabe bir tel bile ilâve etmişti. O tarihte ecdadı postunda ikinci Bostan Çelebi oturuyordu. Fennî Dede gitti, Pirzadesile görüştü. Derviş niyazı olan hediyelerinin kabul edilmesini rica etti. Çelebi, Dedeye çok ikram ve iltifat etti. Konağında misafir kalmasını söyledi. Fennî Dede, konakta eğleniyordu. Geceleri orada kalıyor, gündüzleri Pirine gidiyordu. 17)

En büyük temennisi kalıbını Pir ocağında dinlendirmektir. Zâten onu buraya kadar sevkeden kuvvet önüne geçemediği bu isteği değil miydi? Fakat, İstanbulda daha yiyecek ekmeği ve içecek suyu vardı, kendisini çekiyordu. Bu sırada hassa çıraklarından bir vezir Konyayı ziyarete geldi. Tanrının hikmetine bakınız ki Dedeyi göndermek için Vezir vasıta oldu. Çelebi ile görüşürken Dedeyi de beraberinde götürceğini niyaz etti. Fennî Dede, bu nutku haklamadı. Son bir defa huzuru ziyaret etti, yerlere yüzünü gözünü sürdü, göz yaşları içinde ayrıldı.

Kervan Konya bağlarını geçerken Fennî Piri üzerinde yükselen yeşil kubbeye bakıyor ve ağlamaktan kendini tutamıyordu. Yol alıyor, yeşil kubbe uzakta berrak bir ufuk altında yeşil bir bulut gibi görünüyordu. Günlerce ayrılık yaşadı döke döke İstanbul'a ayak bastı. Fennî Dede, geldikten pek az sonra, yalısında ani bir hastalığa tutuldu, döşeğe düştü. Zavalı sanatkâr hergün biraz daha soluyor, biraz daha eriyordu. Nihayet (1711) de hayata veda etti. Cenazesini

16) Bu vâdide onun gibi gönlünü çiçek âlemine kaptırmış daha bir takım çiçek meraklıları *شکوفه نامه خیل* nazarımızı celbediyor. İstanbul kütüphanelerinde bu güzel çiçek devrinin pek çok renkli numuneleri muhafaza edilmektedir.

17) Yanan konak diye bugün ismi kalan Çelebi konağı, Aşçıbaşı Nizamettin Çelebinin evinden dergâha kadar uzanıyordu. Konyayı ziyarete gelen übtün büyükler orada misafir olurlardı. Türk tarzında ve haremlik ve selâmlık bölmelerini havi idi. (1887) de yanmıştır.

Rumeli hisarında kayalarda aile kabristanına koymuşlardır. 18)

Sanatkârın bu acı yokluğunu yetiştirdiği Fasih adlı bir ressam gidermeğe çalışıyordu. Yanya eşrafından Dokakin âilesine mensuptur. Maallesef kaç tarihinde doğduğunu bilmiyorum. Gözden geçirdiğim bir çok vesikalar da doğum yılını bildirmiyorlar, yalnız, divanlarındaki haberlere göre: Fasihin Arnavut köyünde doğduğunu öğreniyorum. Gençlik çağını Köprülüzade Ahmet paşanın vezirliği vaktında hazine kâtibi olarak geçirmiş, sonra birdenbire bu vazifeden kendisini affettirmiş, Mevlevîliğe intisap etmiştir. 19)

Gavsi Dede zamanında, Galata mevlevihanesinde ikrar vermiş derviş olmuştur. 3 sene hizmet gördükten sonra, hücreye çıkmış güzel yazısı ve ince bisli resimlerle sanat hayatına iştirâk etmiştir. Fasih, resimde hocası Fenni Dede gibi, fresk resimleri, portre ve alegorik mevzularda kendini gösteriyordu. Fasih odasında yalnız yaşıyor ve kimse ile itilâf etmiyordu. Bir kaç kedisi ve resimleri en yakın dostlarıydı. Bir çok sâir tezkireleri sanatta pek kuvvetli olduğunu söylüyor. Meselâ: Safaî (Tezkiretüşşüara S. 319) bütün bilgilerinden başka, ressamlık fenninde Çinli nakkaş Mani'nin ikincisi olduğunu ve nakışlarının benzeri bulunmadığını iddia etmektedir.

Buna benzer ikinci bir kaynak ta Sakıp Dede (Sefine Cilt 3 S. 104) hususî hayatı hakkında geniş ölçüde izahlar vardır. Bilhassa, kuvvetli deseni olduğunu hattâ bir gün yanında pek çabuk bir şeytan resmi yapmış ve kendisine gösterdiğini anlatıyor. Bütün edebî membalar Fasihin ressamlığını büyük bir takdir ile yadediyor. Mezkûr mevlevihanede tamamladığı bazı divanları ve resimleri bulunmaktadır. İbnül Emin M. Kemal'in koleksiyonunda bir gemi resmini gördüm. 20) Eser kâğıt üzerine çini mürrekkeple çizilmiş bir gemiyi tasvir etmektedir. Diğer bir eseri, koleksiyonumda bulunan portresidir. Sanatkâr, bu eseri (1688) tarihinde, yani ölümünden yedi sene önce yapmıştır.

18) Bazı kaynaklar sahilname adındaki kitabı Fenni'ye aittir diyorlar, maallesef bu haber pek doğru değildir. Bilhassa, rahmetli İ. Saip hoca ile (1920) Beyazid kütüphanesinde bu kitabın (1742) de ölen Hezar Gralı Ahmet paşanın oğlu Hacı Fenniye ait bulunduğunu görmüştük.

19) İstanbulda muhtelif kütüphanelerde gördüğüm divanları, sanatkâr Kulekapı Mevlevihanesinde yazmıştır. Bilhassa, birinde Derviş Ebubekir'in hücresinde tamamladığını işaret ediyor ki, kitabesine göre (1665) de yazıldığını anlıyorum.

20) Mezkûr resmi M. Kemal, sarraflar çarşısında vâlilerden Hasan paşanın terekesi satılırken teâşüf etmiş ve satın almıştır. Bu suretle pek kıymetli bir vesikayı yabancı ellere düşmekten korunmuştur. Kendisine burada bir defa daha teşekkür sunmayı ve adını yadetmeyi bir borç sayıyorum.

Tezvinî mevzuda bir çok eserleri kendi hattıyla yazdığı divanları içindedir. Hayatını resim ve yazıdan temin ettiği para ile idare ediyordu. Bununla beraber, Köprülü kütüphanesinde gördüğüm bir mecmuada Fasih'in Fazıl paşaya yazdığı acıklı bir mektubu vardır. Orada parasızlık yüzünden karanlıklarda kaldığını büyük bir sızı ile bildiriyor. Kendisine ışık için birkaç okka mum göndermesini rica etmektedir. Bazan iyi ve çok kerre sıkıntı içinde yaşayan sanatkâr, bir gün Mevlevihanede bütün Derviş arkadaşlarıyla görüştükten sonra, odasına giriyor ve sır oluyor. Ertesi günü odaya gelen dervişler kendisini ölüm döşeginde buluyor. Mezkûr Mevlevihanenin mezarlığına gömüyorlar. Kabri başında iki mezar taşı vardır, (1695) tarihini tutuyor. 21)

Hattat Yusuf Dede mecmuasında gördüğüm kayda göre Hasan Dedenin Beşiktaş Mevlevihanesi dervişlerinden bulunduğu açık oluyor. Eserindeki Eyyubî kelemesi, kendisinin Eyyupsultanda doğmuş olduğunu bildirmektedir. Galata Mevlevihanesi gibi o devirde ilim ve sanat muhiti olan mezkur Mevlevihanede müteakip zamanlarda da Şeyhlerden ve dervişlerden pek çok sanat erleri bulunduğunu eski mecmualar nakletmektedir. H. Etem (Elvahî nakşiye koleksiyonu S. 19) sanatkârın Çinili köşkteki bir eserinden bahsetmektedir. Bir yazı çekmecesinin kapak içinde dış taraflarda ve yanlardadır.

Manzaralar, saraylar, köşkler, deniz, orman avlarından mürekkep İstanbulun Lâle devrindeki hatıralarını canlandırmaktadır, Kompoze edilen tabloların heyeti fevkalâde güzeldir. Manzaraların renklerinde büyük bir kaynayış vardır. İnsan, eseri karşısına aldığı zaman, saatlerce bakmaya doyamıyor. Ağaç ve çiçeklerin aralarına yerleştirilen süvariler, insan, hayvan tiplerinde en ufak bir hatâ göze batmıyor.

Maharetli bir elin yaratıcı kuvveti altında renkli kâğıtlardan ancak bu kadar olgun eser doğabilir. Derviş Hasan, birçok marifet erleri yetiştiren Beşiktaş Mevlevihanesinin büyük bir ressamı olarak yaşıyor. 22)

21) — Mezarda iki taş vardır. Biri Kıyma hanlarından Şahin Giray'ın, diğeri de şâir Nihâdî'nin yazdığı kitabeyi taşıyor. Bu suretle mezkûr kabristanda iki taşlı bir mezar olarak bulunmaktadır.

22) — Bfzde oymacı Fahri henüz dünyada yokken Mevlevihanelerde yetişmiş pek çok oymacılar vardı. Bilhassa, Konyada merhum Halim Çelebinin koleksiyonunda gördüğüm bir mecmuada Mehmet bin Gazanfer adlı bir Mevlevînin eserlerine tesadüf etmiştim ki (1507) tarihinde tamamlanmış ve bir çok zengin manzaraları intiva ediyordu. İnsan renkli yapraklardaki manzaralara bakarken gözlerini birinden diğerine ayıramıyordu.

Fenni mektebi muakipleri içinde göze çarpan simalardan biri de ressam Fasihidir, Sanatkârın hakikatte ismi Ahmet olduğu halde Fasihe nisbetini göstermek için Fasihi adını koymuştur. 23) Fasih Dedenin sağlığında kendisinden Galata Mevlevihanesinde şiir ve resim meşk etmiş işlek bir fırça sahibi olarak, Mevlevî sanatkârları arasına katılmıştır. Edebî mîmalarda Yeniçerî Taifesinden sayılması, Mevlevî olarak kabul etmeme asla mani değildir. Mevlevî hünerverleri aransında birçok kimseleri tanıyorum ki, önceleri başka memuriyetlerde bulunmuşlar vefakat en nihayette Mevlevilikte karar kılmışlardır.

Şu halde Fasih Dede ile uzun müddet düşüp kalkan hattâ, tamâmile onun tesiri altında şiirler söyleyen ve resimler yapan Fasihinin hakiki bir Mevlevî muhibbi olduğu pek kat'i kabul edilebilir. Soyulcu zade Hattat Necip 'Devhatülküttap S. 327, Fasihinin bir aralık Mısra gittiğini, orada Selim beyin yanında Cezayirli Hasan'dan sülüs ve nesih meşk ettiğini yazmaktadır. Eserleri üzerine uzun söz ediyor. Selim beyin evindeki kasırda duvar nakışlarını gördüğünü ilâve etmektedir. Bundan başka Fasihi, Lâle devri günlerinin hâtıralarını da Bezmiküyûf = بزَم كُيُوف adındaki albümünde toplamıştır. 24)

Bu devrin iyi günlerini yaşadktan sonra, üçüncü Ahmedin kanlı ihtilâllerinde bulunmuş ve birinci Mahmudun tahta çıkışında tarihler söylemişti. (1920) de Yıldız sarayındaki kütüphanede tetkikatta bulunurken, resimli bir el yazması içinde Lâle devrine ait ufak bir tablosunu görmüştüm. Eserin altında Fasihi tarafından yapıldığı yazılı bulunuyordu. Kimbilir, sanatkârın benim daha bulamadığım nice eserleri vardır? Bir taraftan tatlı şiirlerle Lâle devrini yaşatan Fasihi, diğer taraftan bir okadar ve belki daha üstün ölçüdeki ressam varlığıyla Türk renk âlemine hizmet ediyordu. 25)

O Vaktin Mevlevî ressam kafilesine ilâve edilecek isimlerden biri sertarik Hasan Emir Dede zade Hasip Dededir. (1799)Konyada civar mahallede doğmuştur,

23 — Sanatkârın Fasihiden başka Şinasi adlı bir derviş talebesi varsa da, maalesef şimdiye kadar eserlerine tesadüf etmiş değilim. Yalnız, edebî knyaplardaki izahlarda kendisine bulunduğu devrin şâirleri arasında değerli bir mevki ayırmak icap ediyor.

24) — Aynı asır içinde dekoratif mevzularda derviş Abî'yi görüyorum. Sanatkâr, Edirne'de meşhûr devam etmiş ve bazı eserleri zamanımıza kadar, gelebilmiştir. Bilhassa(1716)tarifli bir eseri, Edirne'de Vezir konağında bulunuyordu. Mezkûr eser, dekoratif bir kompozisyon içinde iki tavus kuşunu gösteriyor. Desen itibarile pek iyi bir çalışmayı veriyor. Edirne'de adını taşıyan bir mahalesi vardır.

25) — تيريجق زوربارى ديدى فصیحى تاريخ: عرشه آصدى بو قلجن يد سلطان عمود
Mısralı bir kitabesi İstanbulda Beyazid meydanında batıya tesadüf eden çeşme üzerinde durmaktadır.

İlk tahsil ve terbiyesi Sultan Veled medresesinde Hindli Vecdi Efendi yanındadır. Hasip Dede, pek küçük yaşta resim, musiki ve şiire karşı büyük bir sevgi duymuş o zamanki Konya Mevlevihanesinin hünerli erleri arasına karışarak güzel sanatlardaki bu merakına genişlik vermiştir, Aynı zamanda, eski şairlerin divanlarını okumuş ve ney merakını Edirneli M, Nakşi Dede adında bir ressamın yanında ilerletmiştir.

(1817) de 18 yaşında Dergâhın Aşçıbaşılık mevkiine geçmiş (1829) a kadar bu hizmette bulunmuş ve Neyzenbaşı olduktan sonra, kendi vazifesini biraderi Nesip Dedeye terk etmiştir. Mısır valisi İbrahim paşa Konyaya geldiği zaman, dergâhta Dedenin neyini dinlemiş, Mısır avdetinde sarayındakilere ney meşkettirmek üzere kendisini Mısır'a götürmüştür. Hasip Dede altı ay Mısırdaki kalmış, bir müddet hekimliğe merak ederek ilâç yazabilecek derecede iktidar kazanmıştır. Elinde Simya ve Kimya hünerleri vardı. Paşanın arkasıyla Mısır Mevlevi şeyhliği teklif olunmuş ise de kabul etmemiş Konya avdet etmiştir,

Konyada hücrelerinde şiir yazarak, ney üfleyerek, ressamlık yaparak vaktini geçirmiştir. Neyzen başı Hamza Dedenin portresini görmüş ve kopya etmiştir. Fresk resimler yapmış ve bir çok sembolik mevzularda eserler vermiştir. Bu eserlerden bazılarını gördüm. Bir iki eseri de koleksiyonumda mevcut bulunmaktadır, Bilhassa, Tabut Ali isimli tablosu vaktıyla Mevlâna Dergâhında bulunuyordu. Serbest çizgilerden mürekkep, portre ve dekor krokileri oğlu merhum Nuri Dedenin koleksiyonunda idi, Sembolik ve gerek serbest mevzulardaki eserlerin çizgilerinden iyi bir kabiliyette ressam olduğu görülüyor. (1871) de tutulduğu hastalıktan kurtulamamış Konyadaki evinde Çelebi ve dervişlerle İsmicelâl çekerek hakka yürümüştür. Kabri türbe havlusunda idi. 26)

Bu asırda daha Mevlevihanelerde sanatkâr dervişlerle karşılaşırım. Onlardan biri ressam Hasan Leylek Dede adını taşıyordu. Kabrinin yeni kapı mevlevihanesi yakınındaki mezarlıkta bulunmasından Hasan Dedenin ora dervişlerinden olduğunu anlıyorum. Kabri malûm olmasa bile imzasında Dede diye tasrih etmesi, kendisinin Mevlevi dergâhlarından birinde yetişmiş olduğunu

26) — Maallesef daha bir çok değerli kimselerin kabir taşlarıyla birlikte müzede müdürlük yapan Y. Akyurt tarafından yok edilmiştir. Ondan sonra bir defalar taşların neredede olduklarını sorduğum halde müsbet bir cevap vermemiştir. Ne akla kulluk ederek bu cinayetleri işlemiştir. Elan hatırlıyamıyorum.

bildirilmektedir. Nitekim, böyle dervişlerden olupta dış kabristan-
larda yataklar eksik değildir. Yalnız, Hasan Dedenin kabir
taşında bulduğum ikinci bir hususiyet destarlı bir sikkeyi taşıması
olmasıdır.

Bundan anlıyorum ki Dede dergâhın Mesnevihanı veya
meşayihinden biri idi. Çünkü, hayatta destarlı sikke taşımak ve
öldükten sonra kabir taşına resmi yapılmak yalnız Çelebiyan,
mesnevihan ve Şeyhlere mahsustur. Binaenaleyh, Dedenin kabrinde
bulunan bu hususiyet kendisinin Mesnevihan gurubuna mensup
olduğunu kat'i ediyor. O halde, Dede Mevlevi mensuplarından ve
hattâ Yenikapı Mevlevihanesine intisabı olduğu açık oluyor.
Beşiktaş Mevlevihanesi mühiplerinde nmusahip Sait Efendi mukabele
ve diğer günlerde tekkelere gidiyor, orada istidatlı dervişlere
nakış öğretiyordu. Hasan Dedenin de ressamlığı bu zattan
öğrendiğini Kulekapı Şeyhi Atahullah zikretmektedir.

Hattat bilgisini ise, Şeyh Yusuf Deden meşk etmiştir. Hasan
Dede, resim hocası Sait Efendi gibi portre mevzularından ziyade
alakorik resimler vücuda getirmiştir. Tablolarından bazıları bu gün
tanıdığım kimselerin koleksiyonunda bulunmaktadır. Sanatkârın yeni
kapı Mevlevihanesi Şeyhi merhum Baki Dede de hat örneklerinden Ne-
sih bir Hilyesini görmüştüm. Bu eseri Hasan Dede (1794) yılı saferinde
yazmıştı. Nakışlarından sulu boya bir Leylek resmi Şeyh A. Celâ-
lettin Dedededir. Şeyh Nazif tarafından niyaz edilen bu resim,
pek canlı renklerle, yürüyen bir leyleği tasvif ediyor. Dede Bu hay-
vanın resimlerini çok tekrarladığı için Leylek Hasan Dede adı
kendisine alem kalmıştır.

Resmin etrafında bulunan tezhip çerçevesini mücellit A. Yümnü
yapmıştır. Aynı mevzuda yaptığı bir kaç tablosu muhtelif şahıslar
elindedir. Bütün eserlerde işlenme tarihi yoktur. Yalnız, birinde
tezhibin (1903) yılında yapıldığını öğreniyorum. 27,

Bütün eserlerde üst tarafta Farsça iki mısrağ vardır.

شیخ مرغانست لقلی لفلش دانی که چیست
حمدک والشکرک والملک یاستمان

Bilhassa, leylek resmi içinde ve çerçevenin dışında Türkçe şu
mısralar bulunmaktadır.

27) -- O Yümnü" 19 ncı asrın pek kıymetli hattat ve müsebbihlerindedir. Trab-
zonda doğmuş ve son zamanlara kadar Beyazıdde bir dükkânda sanatlarına devam etmiştir.
Birçok güzel yazılar ve tezhipler yazmıştır. 20 nci asır içinde vefat etmiştir.

عشق مولانا ایله حیرت زده

مولوی سیدحسن لیلیک دده

Sanatkâr (1827) de ahirete göçmüştür. İstanbulda kale dışında Merkez Efendi mezarlığında yatıyor. Kabir taşı üzerinde destarlı bir sikke ve altında uçmak isteyen kabartma bir Leylek resmiyle yukardaki Türkçe mısralar mahkûktur.

Müşahip ve Hayalî diye meşhur Said Efendi ise, zevki hissi yerinde bir Mevlevî idi. (1776) da Eyyupta doğmuş ve (1856) da yine Eyyupta dünyasını değiştirmiştir. Ata (Enderun tarihi cild 3, S, 193/196) sanatkârın ilk zamanına ait bir hayli izahlarda bulunuyor. Üçüncü Selim zamanında saraya ne suretle intisap ettiğini anlattıktan sonra, bir aralık İstanbuldan Adanaya uzaklaştırıldığını ve İkinci Mahmut padişah olduktan sonra, tekrar İstanbul'a getirildiğini yazmaktadır. Bilhassa, bu zamanda Beşiktaş Mevlevihanesine devam etmiş ve Şeyh Yusuf Dededen sikke giyerek Mevlevî olmuştur. Bu sırada bir çok büyüklerle meselâ: Yenikapı Şeyhi Abdülbaki Kasımpaşa Şeyhi Şemsettin ve keresteci Nuri Dedeyi tanımış ve yüze gelmiştir.

Sanatkâr, bu zamanında ayna karşısında kendi kendisini bir portresini işlemiştir. Bundan daha önce bazı eserler vücade getirmiş olacak ki, bu eserinde sanattaki kuvveti pek açık bir surette anlaşılacaktır. Tip itibarile eserin (1800) de işlenmiş olması kabul edilebilir. Bu eserin aslını M. Kemal görmüş ve bir fotoğrafisini bana hediye etmiştir. Diğer bazı eserleri meselâ: Şişman Emin ile keresteci Nuri Dedenin bir arada yapılmış kompozisyonu, yeni kapı Şeyhi Baki'nin kolleksiyonunda gördüm. Bu eseri de kendi portresini yaptığı bir tarihte yapmış olacaktır. Üçüncü eseri Neyzen Ali Beyi ayak üzeri pozunda ney üflerken gösteriyor, mezkûr eser, Galata Mevlevihanesi Şeyhi A. Celâleddin Dedededir. 28)

Said Efendi, sandalya ve şöhret düşkünü değildi. Kendisine kibir gurur vermezdi. Sarayda geçirdiği hayatı esnasında da hiç bir fenalığa âlet olmamıştı. Yazar okur ve yazdığını okutabilirdi. Fitrî zekâsı, güzel huyu ile herkesin muhabbetini kazanmıştı. Kelâm-larını mantıkçılar gibi idare eder, zerre kadar knsur göstermezdi.

28) — (1871) de Galata Mevlevihanesinde baş neyzen bulunuyordu. Şeyh Kudrettullah ile uzun zamanlar mücadelede bulunmak suretile bu mevkiî işgal etmeğe müvaffak olmuştur. (1829) tarihinde vefat etmiştir.

Hakim tavırlı, hoşmeşrep kâmil bir insandı. Hafızası pek çetindi. Gördüğünü hayalinde tutar, işittiği bir sözü harfi harfine tekrar ederdi. Said Efendi aynı zamanda sâzende idi. Gayet içli ney üflerdi. Suluboya potre işlerdi. Merak insan resimlerinde idi. Galata Mevlevihanesi şeyhlerinden Ataullah ressamlığını pek ziyade övmektedir.

Mevlevihanelere giderken, oralarda pek çok dervişlerin tabiat-ten resimlerini çizdiğini aynı kaynak haber vermektedir. Sanatkârın en son bir portresi İstanbulda Çinili köşktedir. Portre, pek ufak ölçüde ve minyatür tarzında kendisinin son zamanlarını gösteriyor. Mevlevî bir Padişahın sarayında maneviyat sultanına kul olan Said Efendi, hayatında Mevlânasının ateşile yandı, eridi. Büyük sultanın fahri bugün kendisinin Eyyüp mezarlığındaki kabir taşını şereflendirmektedir. Kabartma bir sikkâ resmi altında *ياحضرت مولانا سعيد اولسون مصاحب حضرت منلايه ماواده ٢٧ جاذى الاول* 1272 yazılı olan kabir taşı yazıları 1272 ibaresile bitiyor.

Said Efendi ile bir asırda bulunan M. Nuri, ismi yazılacak bir ressamdı. M. Ziya (İstanbul ve Boğaziçi Cilt 1 S. 354/355) Mevlevî tarikatından gayet güzel Girift üfler musikişinas ve usul bilir bir zettî diye tavsif ediyor. Bilhassa, ressamlığından bahseden satırlarda: Fahrî Oyması tabir edilen bir usulde resimler yapardı diyor. Seyit Cemalettin tekkesi şeyhlerinden Seyit Mehmet Efendinin oğludur. Bütün hayatını orada yalnız olarak geçirmiştir. Fakat, bu haberler arasında ne gibi eserleri bulunduğu izah olunmamaktadır. Yalnız, küçük büyük bir çok tanıdıkları olduğu hattâ, meşhur Hâlet Efendinin de kendisine saygı gösterdiğini işaret etmektedir.

(1822) de vefat yılını yazdığı halde, doğum yılını maallesef bildirmiyor. Ben de bu hususta bazı membalara baş vurdum, fakat ölüm yılını öğrenemedim. Aynı yılın içinde Mustafa Ağa adında diğer bir Mevlevî ressamını görüyorum. Abdülbaki Dede (Mecmuai tevarih S.72) sanatkârdan bahsetmektedir. Bu kayda göre, ressamın daha çok cansız mevzularda faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. (1819) Divan kâtiplerinden Vehbi adlı bir ressamın eseri Konyada Mevlâna Tekkesinde aşçıbaşı hücrelerinde bulunmaktadır.

Bir başka portreci Selânik mevlevihanesinde sanatında devam ediyor. Nami Dede adile anılan bu sanatkârın bütün hayatı hakkında pek az bilgilere mâlik bulunuyorum. Yalnız, bazı izahlara

göre: kendisi pek temiz kalbli ve itikadı sağlam bir Mevlevî olarak görünüyor. Bilhase, resim sanatından başka parlak şiirleri ve güzel yazıları varmış. Dedenin başkaları: ağızından dinlediğim şiirlerinde hakikaten pek ince hisler mevcuttur. Avukat Adil (İkdam gazetesi sayı 9043) yazdığı bir yazısında sanatkâr hakkında bazı izahlar da bulunuyordu.

Meselâ: Koleksiyonunda Nami Dedeye ait bir portre mevcut olduğunu haber veriyor. Bu portrenin Selânik Mevlevihanesinde Nami Dede tarafından büyük babası Ali Dede poz alarak yapıldığını bildiriyordu. (1922) senesinde mezkûr portreyi gördüm. Eser, başında sikke arkasında kürkü bulunan ihtiyar bir dervişi tasvir ediyordu. Büyük anasının söyleyişine göre: Eserdeki bu ihtiyar zat, büyük babası olurmuş. Her ikisi de şeyh Ali Dede zamanında Selânik Mevlevihanesinde çillelerini doldurmuşlar ve hücreye çıkmışlardır. Resmin 19 cu asır başlangıcında vücuda getirildiğini anlatmıştır.

Portreyi uzun boylu inceledim. Eser, sulu boya ile yapılmış 12×17Sm. büyüklüğündedir. Koyu yeşil bir fon üstüne alçı karışık suluboya vurmuştur. Resmin altında tâlik bir yazı ile رسمه نامی imzası vardır. Eserde ressamın bütün sanat bilgisi pek kuvvetli bir halde dir. Bilhassa, modelini tabiattan intihap etmesi kendisindeki bu mevcudiyetin pek üstün bulunduğunu izah ettiği gibi, bu eserine kadar, daha birçok eserler işlemiş kanaatini vermektedir. Binaenaleyh, Nami Dede dünya ilimleri, âhiret ecirlerinin kazanıldığı bu ocağın yüz ağartıcılarından biridir. 29)

29) — Selânik Mevlevihanesi şeyhi Salâhaddin Dededeki notlarda: mezkûr Mevlevihane şeyhlik etmiş bir çok zatların adları vardır. Topal Ali Dede adıyla söylenen bu zatın orada 40 sene şeyhliği vardır. Kabir taşı kitabesinde ماوی به کوچدی شیخ علی دده 1246 da öldüğü anılmaktadır.